

Шуліло Д.О.

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

РОЛЬ МИТНИХ ОРГАНІВ ТА СУДУ В ЗАСТОСУВАННІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ

Наукова стаття присвячена дослідженню питання взаємодії митних органів та суду в процесі застосування адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів через митний кордон України. У центрі уваги – аналіз функцій митних органів у виявленні, фіксації та документуванні адміністративних правопорушень, а також роль судових органів у забезпеченні законності та обґрунтованості притягнення до відповідальності. Особливу увагу приділено специфіці правозастосування в умовах воєнних дій та правового режиму воєнного стану, коли порушення митних правил може мати критичні наслідки для економічної безпеки держави.

У статті констатується, що митні органи є ключовою ланкою у системі виконавчої влади, забезпечуючи своєчасне виявлення та документування порушень митного законодавства. Однак їхня діяльність ускладнюється проблемами технічного, кадрового та організаційного характеру, а також недосконалістю законодавства. Судові органи, у свою чергу, відіграють важливу роль у гарантуванні дотримання прав громадян і суб'єктів господарювання, перевіряючи законність і обґрунтованість дій митних структур. Недоліки у взаємодії між митними органами та судами призводять до затягування справ і зниження ефективності правозастосування.

Обґрунтовується позиція, що вдосконалення системи адміністративної відповідальності за порушення митного законодавства потребує комплексного підходу, який включає оновлення нормативно-правової бази, модернізацію технічного забезпечення митних органів, підвищення рівня професійної підготовки кадрів і розробку механізмів тіснішої взаємодії між митними та судовими органами. Крім того, підкреслюється необхідність оперативної адаптації системи адміністративної відповідальності до нових викликів, зокрема в умовах воєнного стану, що потребує швидкого реагування на ризики контрабанди та незаконного обігу стратегічних ресурсів.

Робиться висновок, що ефективна співпраця між митними органами та судами є вирішальним чинником у забезпеченні законності, економічної безпеки держави та захисту її стратегічних інтересів. Формування чіткої, прозорої та узгодженої системи адміністративної відповідальності дозволяє ефективно протидіяти порушенням митного законодавства, мінімізувати ризики для економіки та гарантувати справедливе правосуддя.

Ключові слова: митні органи, суд, адміністративна відповідальність, порушення митних правил, митне законодавство, правозастосування, воєнний стан.

Постановка проблеми. Щоденна робота Державної митної служби України супроводжується виявленням численних порушень. Така поширеність правопорушень у митній сфері зумовлена низкою причин, серед яких значну роль відіграють правова необізнаність, низький рівень доходів населення, а також часами надмірно високі ставки мита й велика кількість адміністративних ускладнень. Найчастіше порушення стосуються навмисного неправомірного заповнення декларацій або намагань уникнути декларування товарів, грошових коштів, ювелірних виробів чи навіть продуктів харчування з метою зменшення необхідних до

сплати митних платежів або приховування заборонених предметів. Останнім часом в Україні значну увагу приділяють удосконаленню митного законодавства, спрямованого на запобігання та припинення правопорушень, які виникають під час реалізації його норм. Основною метою державної політики в цій сфері є протидія незаконним діям шляхом впровадження комплексу превентивних заходів, спрямованих на їх попередження. Ключовою умовою успішності таких заходів має стати злагоджена робота митних органів та суду.

У період воєнних дій та правового режиму воєнного стану роль митних органів та суду

у застосуванні адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів через кордон набуває особливої важливості. Митні органи виступають першою ланкою контролю, забезпечуючи своєчасне виявлення і фіксацію правопорушень, які можуть впливати на економічну безпеку держави. У цей період значно підвищується ризик контрабанди, нелегального обігу стратегічно важливих товарів або спроб обходу санкційного законодавства, що потребує злагоджених і оперативних дій з боку митних органів. Крім того, в умовах війни вони стикаються з необхідністю не лише захищати економічні інтереси держави, але й забезпечувати швидке переміщення гуманітарної допомоги.

Про актуальність наукових досліджень ролі митних органів та суду в застосуванні адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів свідчать, зокрема, статистичні дані про збільшення кількості відповідних правопорушень. Відповідно до статистики наведеної на сайті Державної митної служби України, протягом січня-грудня 2023 року митниці виявили 11 935 порушень митних правил на суму 8,9 млрд грн. У порівнянні з 2022 роком, вартісний показник збільшився у 3 рази. Безпосередньо митницями розглянуто 3 493 справи про порушення митних правил. Застосовано адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму 110 млн грн, з яких стягнуто до Держбюджету 80 млн гривень. На розгляд до суду митницями передано 6 912 справ про порушення митних правил на суму 6,4 млрд гривень. За результатами розгляду справ судами накладено стягнень (конфіскація товарів та штрафи) на суму 2 млрд грн (конфіскація – 1,04 млрд грн, штрафи – 963 млн грн) [1].

Крім того, протягом січня-березня 2024 року співробітниками Державної митної служби України виявили 2356 порушень митних правил на суму 4,8 млрд грн. Вартісний показник збільшився майже в 4 рази, порівняно з аналогічним періодом 2023 року. У 908 справах про порушення митних правил, у тому числі заведених у попередніх періодах, митницями застосовано адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму 19 млн грн, стягнуто штрафів на суму 23 млн грн. На розгляд до суду митницями передано 1116 справ про порушення митних правил на суму 1 млрд грн. У 1 263 справах, у тому числі заведених у попередні періоди, судом прийняті рішення про накладення стягнень у вигляді штрафу та конфіскації на загальну суму 363 млн грн (конфіскація – 146 млн грн, штрафи – 217 млн грн) [2].

Такі дані щодо правопорушень свідчать про суттєві ризики для економічної безпеки держави, оскільки призводять до значних втрат надходжень до бюджету, ускладнюють контроль за переміщенням товарів через кордон і сприяють розвитку тіньової економіки. Крім того, незаконне ввезення заборонених товарів, таких як зброя чи наркотичні речовини, становить серйозну загрозу для громадської безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження ролі митних органів та суду в застосуванні адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів частково були предметом дослідження В. Б. Аверянова, Ю. П. Битяка, І. П. Голосніченка, Д. В. Приймаченка, Є. В. Додіна, С. В. Ківалова, Т. О. Коломоєць, А. Т. Комзюка, О. В. Кузьменко, В. В. Нижникова, І. Д. Пастуха, А. І. Педешка, В. В. Ченцова та інших, які висвітлили низку системних положень і висновків, що прямо або опосередковано стосуються досліджуваної проблеми та створюють методологічні передумови для її подальшого вивчення в нових реаліях. Проте, залишаються недостатньо дослідженими питання правової природи адміністративної відповідальності, а також ролі митних органів та суду в застосуванні відповідальності, закріпленої в Митному кодексі України, її доктринального розуміння.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз взаємодії митних органів і суду у процесі застосування адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів та оцінка їх ролі у забезпеченні законності й ефективності правозастосування.

Виклад основного матеріалу. Адміністративна відповідальність за порушення порядку переміщення товарів через митний кордон держави є важливим інструментом забезпечення правопорядку у сфері митної справи. Ця відповідальність спрямована на запобігання економічним злочинам, захист внутрішнього ринку та забезпечення справедливих умов для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Митні органи та суди відіграють ключову роль у забезпеченні належного виконання законодавства у цій сфері, зокрема у виявленні, розслідуванні та притягненні до відповідальності осіб, які порушують порядок переміщення товарів.

Митний кодекс України у статті 458 визначає порушення митних правил як адміністративне правопорушення, яке охоплює протиправні, винні (умисні або необережні) дії чи бездіяльність. Такі діяння порушують порядок переміщення

товарів і транспортних засобів через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для контролю, оформлення чи інших операцій, пов'язаних із митним контролем. Адміністративна відповідальність за ці порушення настає лише за умови, що вони не містять ознак кримінального злочину [3].

Стаття 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення також визначає адміністративний проступок як протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на встановлений порядок управління, громадський порядок, права та свободи громадян чи інші об'єкти правового регулювання, передбачені законом [4].

На основі цих визначень можна виділити ключові ознаки митного правопорушення. По-перше, воно завжди є протиправним, тобто суперечить нормам митного права, і караним, оскільки за такі дії передбачено адміністративну відповідальність. По-друге, правопорушення має винний характер – його вчинення можливе як з умислом, так і через необережність.

Також такі діяння посягають на регламентований порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, їх митне оформлення та контроль. Крім того, митні правопорушення характеризуються шкідливістю, оскільки завдають шкоди встановленому порядку управління, власності, правам громадян чи громадському порядку.

Шкідливість митного правопорушення визначається не лише впливом на конкретні об'єкти правового регулювання, такі як порядок митного контролю чи власність, але й негативними наслідками для економічної та правової системи держави. Такі порушення підривають довіру до правозастосовної діяльності митних органів, сприяють недоотриманню державного бюджету митних платежів, а також можуть створювати умови для поширення нелегальної торгівлі чи інших незаконних дій.

Крім того, митне правопорушення має комплексний характер, адже воно пов'язане з взаємодією норм митного, адміністративного та господарського права. Відповідно, від митних органів та судів вимагається не лише формальний підхід до застосування законодавства, але й врахування специфічних обставин кожної справи, таких як мотиви порушника, розмір завданої шкоди та наявність пом'якшувальних або обтяжуючих обставин.

У цьому контексті важливу роль відіграють профілактичні заходи, спрямовані на зменшення кількості таких порушень. До них належить під-

вищення ефективності митного контролю, вдосконалення правового регулювання, запровадження сучасних інформаційних технологій для аналізу ризиків, а також проведення роз'яснювальної роботи серед суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності щодо правил і вимог митного законодавства.

Таким чином, забезпечення законності у сфері митного регулювання та відповідальності за порушення правил є ключовим аспектом захисту державних інтересів, дотримання прав громадян та зміцнення економічної стабільності країни.

Для ефективного вирішення проблеми зменшення кількості правопорушень у митній сфері необхідно вдосконалювати механізми контролю та нагляду, очевидною є необхідність впроваджувати сучасні автоматизовані системи аналізу ризиків і посилювати співпрацю з міжнародними організаціями. Важливим кроком є також підвищення правової обізнаності громадян шляхом проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи, що сприятиме формуванню поваги до закону та усвідомленню відповідальності за порушення митних правил [5, с. 408–411].

У підсумку, тільки комплексний підхід, який поєднує законодавчі, технологічні та правопросвітницькі заходи, дозволить ефективно боротися з митними правопорушеннями, забезпечуючи прозорість і справедливість у цій сфері, а також сприяючи розвитку економіки України.

Адміністративна відповідальність стає реальною лише за умови виконання трьох основних умов: наявності нормативних, фактичних та документальних підстав [6].

Нормативні підстави, тобто положення, які регулюють адміністративну відповідальність. Вони охоплюють норми, що класифікують певні дії як правопорушення, визначають заходи впливу, осіб, на яких поширюється відповідальність, юрисдикцію відповідних органів, а також порядок накладення та виконання стягнень, забезпечуючи права і законність дій усіх учасників процесу.

Фактичні підстави пов'язані із юридично значущими обставинами, які мають відношення до правопорушення. Це передусім сам факт вчинення проступку, застосування заходів відповідальності, а також дії, зокрема, затримання, проведення огляду, подання заяв чи визнання певних даних доказами.

Документальні підстави включають наявність належним чином оформлених офіційних документів, які підтверджують факт правопорушення чи відповідні дії.

Особливості адміністративної відповідальності за порушення митних правил значною мірою відрізняються від загальної адміністративної відповідальності. Однією з ключових відмінностей є те, що основою для її регулювання є Митний кодекс України (далі – МКУ). Як зазначено у ст. 459 МКУ, адміністративна відповідальність у цій сфері визначається нормами цього кодексу.

Таким чином, МКУ виступає головним нормативним актом, що регламентує адміністративну відповідальність за митні правопорушення. Він детально визначає правові підстави, коло відповідальних осіб, а також особливості розгляду таких справ.

Митні органи володіють широкими повноваженнями для запобігання та фіксації порушень митного законодавства. Вони забезпечують контроль за дотриманням встановлених правил, проводячи огляд товарів, транспортних засобів, документів та інших об'єктів, що перетинають державний кордон. У процесі своєї роботи митні органи виявляють адміністративні правопорушення, такі як недекларування товарів, неправомірне використання митних пільг або подання неправдивих даних.

Крім того, посадові особи Державної митної служби мають повноваження притягати порушників до адміністративної відповідальності, складаючи протоколи та накладаючи штрафи відповідно до законодавства. Одночасно митні органи проводять інформаційно-аналітичну діяльність, аналізуючи дані про правопорушення, що сприяє вдосконаленню митної політики та впровадженню превентивних заходів.

В свою чергу, судові органи виконують ключову роль гаранта законності у процесі застосування адміністративної відповідальності за порушення митного законодавства. Вони розглядають справи про адміністративні правопорушення, зокрема у випадках оскарження рішень митних органів або за обставин, визначених чинним законодавством. Суд оцінює правомірність дій та рішень митних органів і приймає відповідні рішення, забезпечуючи дотримання законності та прав учасників провадження [7].

Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені Митним кодексом України, застосовується лише за умови, що ці діяння не підпадають під кримінальну відповідальність. Відповідальними за порушення митних правил можуть бути громадяни, які на момент вчинення правопорушення досягли 16 років, а у випадку порушень з боку підприємств – посадові особи

цих підприємств. Притягнення до адміністративної відповідальності не звільняє таких осіб від обов'язку сплати мита, податків чи інших зборів.

Особливості відповідальності за окремі порушення митних правил передбачають, що такі дії, якщо вони стали наслідком аварії, дії обставин непереборної сили чи протиправних дій третіх осіб (підтверджених відповідними документами), а також помилки у митній декларації, які не спричинили незаконного звільнення від сплати митних платежів чи їх зменшення, або порушення заходів тарифного чи нетарифного регулювання, за умови, що такі помилки не носять систематичного характеру, можуть мати специфічний порядок розгляду.

Ефективність застосування адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів через митний кордон значною мірою залежить від узгодженої співпраці між митними органами та судом. Митні органи забезпечують виявлення, фіксацію та документування порушень, що є основою для притягнення до відповідальності. Для суду критично важливими є чіткість і обґрунтованість зібраної митними органами доказової бази, яка підтверджує факт правопорушення. Це включає протоколи, документи, дані огляду чи затримання, які повинні бути оформлені відповідно до законодавчих вимог, щоб забезпечити їх прийнятність у судовому процесі [8, с. 43–47].

Особливу увагу слід приділяти взаємодії у випадках, коли рішення митних органів оскаржуються в суді. У таких ситуаціях митні органи мають обов'язок доведення правомірності своїх дій та надати суду всі необхідні матеріали, що обґрунтовують їхні рішення. Це сприяє прийняттю судом справедливого рішення і зміцнює довіру до правозастосовної діяльності [9, с. 43–47].

Водночас суд, виконуючи роль гаранта законності, забезпечує контроль за правильністю застосування адміністративної відповідальності. Рішення суду повинні враховувати всі обставини справи, включаючи докази, зібрані митними органами, правомірність їхніх дій, а також права осіб, притягнутих до відповідальності [10, с. 208–215].

Така взаємодія створює умови для забезпечення законності, захисту інтересів держави, дотримання прав громадян і суб'єктів господарювання. Лише за умови належної співпраці митних органів і суду можна досягти балансу між ефективністю притягнення до відповідальності та дотриманням принципів справедливості й правової визначеності.

Варто зазначити, що діяльність митних органів та суду у застосуванні адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів супроводжується низкою проблем і викликів, які значно ускладнюють забезпечення ефективного правозастосування. Однією з ключових проблем є недосконалість законодавчого регулювання, зокрема неузгодженість положень Митного кодексу України та інших нормативних актів, що створює прогалини у правовому полі та ускладнює практичне застосування адміністративних санкцій. Крім того, ускладнення викликає значне навантаження на митні органи та суди через зростання кількості порушень митного законодавства, особливо в умовах воєнного стану.

Також значним викликом є недостатній рівень технічного забезпечення митних органів, що впливає на якість фіксації правопорушень і збору доказів. Відсутність сучасних технологій і систем автоматизації уповільнює процеси контролю, а це у свою чергу може призводити до помилок у документуванні порушень. У діяльності судів проблемою є значна тривалість розгляду справ про порушення митного законодавства, що часто пов'язано як із перевантаженістю суддів, так і з неякісно підготовленими матеріалами справ митними органами. Це знижує оперативність притягнення до відповідальності, що може підірвати довіру до системи правосуддя. В умовах воєнного стану ці проблеми посилюються новими викликами, зокрема необхідністю оперативного реагування на ризики контрабанди, уникнення санкцій і незаконного переміщення стратегічних ресурсів. Ефективне подолання цих викликів потребує вдосконалення законодавства, модернізації технічного забезпечення митних органів, а також розвитку практики взаємодії між митними органами

та судами для досягнення більшої узгодженості у їхніх діях.

Висновки. Ефективність застосування адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів через митний кордон значною мірою залежить від злагодженої взаємодії митних органів і суду. Митні органи, як первинна ланка виявлення та фіксації таких правопорушень, відіграють ключову роль у зборі доказової бази, яка забезпечує законність та обґрунтованість судових рішень. Чіткість і законність їхніх дій не лише сприяє притягненню винних осіб до відповідальності, а й формує довіру до діяльності митних структур.

Судові органи, у свою чергу, забезпечують контроль за дотриманням принципів законності, справедливості та правової визначеності під час розгляду справ про порушення митного законодавства. Їх роль полягає у всебічному аналізі обставин кожної справи, перевірці законності дій митних органів та захисті прав осіб, притягнутих до відповідальності.

Особливого значення ця взаємодія набуває в умовах воєнних дій та правового режиму воєнного стану, коли порушення митних правил можуть становити серйозну загрозу економічній і національній безпеці держави. У цей період митні органи виконують додаткову функцію щодо запобігання контрабанді та незаконному обігу стратегічних ресурсів, а суди гарантують, що застосування адміністративної відповідальності залишається в межах закону та правопорядку.

Таким чином, комплексна та ефективна співпраця митних органів і судів є запорукою дотримання законності, захисту державних інтересів та забезпечення економічної стабільності країни, особливо у складних умовах сучасних викликів.

Список літератури:

1. За 2023 рік митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на суму 8,9 млрд грн. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-2023-rik-mitnitsi-derzhmitsluzhbi-viiavili-porushen-mitnikh-pravil-na-sumu-89-mlrd-grn-1444> (дата звернення: 24.12.2024).
2. За I квартал 2024 року митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на 4,8 млрд грн. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-i-kvartal-2024-roku-mitnitsi-derzhmitsluzhbi-viiavili-porushen-mitnikh-pravil-na-48-mlrd-grn-1557> (дата звернення: 24.12.2024).
3. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 24.12.2024).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. С. 1122.
5. Ярошенко А. С. Реформування системи державного фінансового контролю з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 408–411.
6. Колпаков В. К., Кузьменко О. В., Пастух І. Д. Адміністративна відповідальність : підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 568 с.

7. Мороз В. П. Адміністративно-правове забезпечення примусового виконання судових рішень в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2021. 513 с.
8. Pryimachenko D., Slychko S. Customs authorities as subjects involved in the movement of goods in international postal items and international express mail. *Customs Scientific Journal*. 2023. № 2. С. 43–47.
9. Миронюк Р. В. Окремі шляхи удосконалення діяльності Державної фіскальної служби щодо надання адміністративних послуг. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. 2015. Вип. 1(3). С. 43–47.
10. Кононець В. П. Аналіз судових рішень щодо притягнення до відповідальності уповноважених суб'єктів державної виконавчої служби та приватних виконавців у сфері забезпечення примусового виконання судових рішень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 1. С. 208–215.

Shypilo D.O. THE ROLE OF CUSTOMS AUTHORITIES AND THE JUDICIARY IN APPLYING ADMINISTRATIVE LIABILITY FOR VIOLATIONS OF GOODS MOVEMENT PROCEDURES

The scientific article is devoted to the study of the interaction between customs authorities and the judiciary in the process of applying administrative liability for violations of the procedure for moving goods across Ukraine's customs border. The focus is on analyzing the functions of customs authorities in detecting, recording, and documenting administrative offenses, as well as the role of judicial bodies in ensuring the legality and reasonableness of imposing liability. Particular attention is paid to the specifics of law enforcement in the context of military actions and the legal regime of martial law, where violations of customs rules can have critical consequences for the state's economic security.

The article asserts that customs authorities are a key link in the system of administrative law enforcement, ensuring the timely detection and documentation of customs law violations. However, their activities are complicated by technical, personnel, and organizational challenges, as well as legislative shortcomings. Judicial bodies, in turn, play an important role in guaranteeing the protection of the rights of citizens and economic entities by verifying the legality and reasonableness of the actions taken by customs authorities. Deficiencies in the interaction between customs authorities and courts lead to delays in proceedings and a reduction in the efficiency of law enforcement.

The position is substantiated that improving the system of administrative liability for violations of customs legislation requires a comprehensive approach. This includes updating the regulatory framework, modernizing the technical equipment of customs authorities, enhancing the professional training of personnel, and developing mechanisms for closer cooperation between customs and judicial bodies. Furthermore, the necessity of promptly adapting the system of administrative liability to new challenges is emphasized, particularly under martial law conditions, which demand swift responses to risks such as smuggling and the illegal circulation of strategic resources.

The article concludes that effective cooperation between customs authorities and the judiciary is a decisive factor in ensuring legality, the state's economic security, and the protection of its strategic interests. Establishing a clear, transparent, and coordinated system of administrative liability enables effective counteraction to violations of customs legislation, minimizes risks to the economy, and ensures fair justice.

Key words: *customs authorities, judiciary, administrative liability, customs rules violations, customs legislation, law enforcement, martial law.*